

Urszula Bronisz*, Katarzyna Kuć-Czajkowska**

„PRAGA UWAŻA SIĘ ZA „NAJ...” – KONKURENCYJNOŚĆ REGIONÓW W REPUBLICIE CZESKIEJ W KONTEKŚCIE PRAGOCENTRYZMU

Streszczenie

Celem artykułu było porównanie regionów poziomu NUTS3 w Republice Czeskiej w zakresie ich konkurencyjności rozumianej jako wynikowa wymiaru: gospodarczego, społecznego, innowacyjnego i środowiskowego. Badanie konkurencyjności służyło zweryfikowaniu tezy o zasadności koncentracji polityki rozwojowej (szczególnie w zakresie wydatkowania środków UE) w mieście stołecznym Praga jako regionie o najwyższym potencjale, dającym największe gwarancje ich efektywnego wykorzystania. W artykule, przy zastosowaniu metody Hellwiga (tj. względnych odległości od wzorca), dokonano empirycznej analizy konkurencyjności regionów. Występująca asymetria rozwojowa znalazła potwierdzenie w danych empirycznych. Praga jest liderem deklasującym pozostałe regiony w wymiarze gospodarczym, społecznym i innowacyjnym. W państwie z znacznymi dysproporcjami rozwojowymi jednostki w trudniejszej sytuacji nie są zdolne do konkurowania i w ten sposób stają się regionami słabiej rozwiniętymi. Pragocentryzm powoduje zatem narastanie dysproporcji rozwojowych w Republice Czeskiej, a zjawisko to będzie się nasilać, niezależnie od prowadzonej polityki regionalnej.

Słowa kluczowe: konkurencyjność, pragocentryzm, Praga, regiony, Republika Czeska

Wstęp

„Praga uważa się za „naj...” (P4513)¹ – wypowiedź uczestnika badań ankietowych dotyczących wdrażania unijnego narzędzia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT, cz. *Integrovaných Územních Investicí*)²,

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: urszula.bronisz@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0002-4755-6060.

** Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: katarzyna.kuc-czajkowska@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0003-1098-7286.

¹ Zgodnie z gwarantowaną uczestnikom badań ankietowych anonimowością wypowiedzi podane są w sposób zakodowany.

² Kwestionariusz ankiety skierowano w 2020 r. do przewodniczących organów wykonawczych miast/gmin, tj. burmistrzów (*primátors*)/starostów współpracujących

skłania do zastanowienia, jak rzeczywiście wygląda dystans rozwojowy między miastem stołecznym a pozostałymi regionami w Republice Czeskiej. Czy pragocentryzm oznacza dysproporcje rozwojowe między jednostkami terytorialnymi w tym państwie?

Konkurencyjność jednostek terytorialnych może być definiowana i mierzona na wiele sposobów. W artykule skupiono się na analizie porównawczej czeskich regionów³ w zakresie czterech wymiarów konkurencyjności: gospodarczego, społecznego, innowacyjnego i środowiskowego. Celem artykułu była diagnoza konkurencyjności jednostek poziomu NUTS3 (regionów) oraz weryfikacja słuszności tezy o koncentracji środków europejskich w mieście stołecznym Praga jako regionie najbardziej rozwiniętym, a tym samym zapewniającym największe gwarancje ich efektywnego wykorzystania. W artykule, przy zastosowaniu metody Hellwiga (tj. względnych odległości od wzorca), dokonano empirycznej analizy konkurencyjności regionów. Źródło danych empirycznych stanowiły zasoby Eurostatu i Czeskiego Urzędu Statystycznego. W badaniu wykorzystano najbardziej aktualne dane (większość za 2021 r.). W pierwszej części artykułu przedstawiono zagadnienie pragocentryzmu, następnie kwestie konkurencyjności jednostek terytorialnych w ujęciu teoretycznym. W kolejnej opisano zastosowaną metodę badawczą – wykorzystane wskaźniki diagnostyczne. W ostatnich dwóch częściach zaprezentowano otrzymane wyniki oraz wnioski.

Problem konkurencyjności staje się jednym z podstawowych zagadnień badawczych w związku z postępującym procesem globalizacji gospodarki. Zróżnicowaniem poziomu rozwoju czeskich regionów zajmowali się m.in. J. Błażek⁴, M. Illner⁵, T. Siwek⁶, a o konkurencyjności

w Republice Czeskiej w kadencji 2018–2022 w ramach siedmiu struktur Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. W sumie wysłano do 1378 samorządów prośbę o udział w badaniu. Zwrot wyniósł 284 ankiety, tj. 20,6%. Szerzej K.A. Kuć-Czajkowska, *Dlaczego jest tak dobrze, skoro jest tak źle – aglomeracyjna aktywność integracyjna samorządów w Czechach i Polsce*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2023 (w druku).

³ Od 2000 r. w Republice Czeskiej obowiązuje podział na 14 autonomicznych jednostek (regionów): Miasto stołeczne Praga (miasto statutowe o specjalnym statusie), Kraj Środkowoczeski, Morawsko-Śląski, Południowoczeski, Pilzneński, Karłowarski, Ustecki, Liberecki, Hradecki, Pardubicki, Południowomorawski, Olomuniecki, Zliński oraz Wysocyzna (Zákon č. 347/1997 Ústavní zákon o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky). Zob. J. Wojnicki, *Demokracja lokalna w Czechach*, [w:] *Demokracja lokalna w państwach Europy*, red. I. Bokszczanin, A. Mirska, Warszawa 2014, s. 66.

⁴ J. Błażek, *Czynniki i kierunki rozwoju regionalnego Republiki Czeskiej podczas transformacji i w okresie przedakcesyjnym*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2004, nr 2; *idem*, *Regional Development and Regional Policy in Central East European Countries in the Perspective of EU Enlargement* [w:] *Geography Societal Transformation in the*

w ujęciu teoretycznym pisali m.in. A. Aijtabh i K. Momaya⁷, L. Zitkus⁸, A. Kasztelan⁹, G. Bristow¹⁰, R. Huggins, D. Prokop, P. Thompson¹¹, M. Porter¹², K. Schwab¹³, S. Garelli¹⁴, C. Ketels¹⁵.

Pragocentryzm¹⁶

„Asymetrycznie mocna pozycja Pragi” (P2084) – cytując czeskiego starostę (uczestnika badań ZIT) – uzasadniana jest pełnieniem funkcji

Czech Republic, red. M. Hampl, Prague 1999, s. 181–207; J. Blažek, D. Ihlř, *Theories of Regional Development: outline, classification, review (in Czech)*, Prague 2002.

⁵ M. Illner, *Czech Regions Facing European Integration* [w:] *Central Europe in Transition. Towards EU Membership*, ed. G. Gorzelak [et. al.], Warsaw 2001, s. 210–228.

⁶ T. Siwek, *Podziały wewnętrzne w Republice Czeskiej*, „Przegląd Geograficzny” 2010, t. 82, z. 4.

⁷ A. Aijtabh, K. Momaya, *Competitiveness of firms: review of theory, frameworks and models*, „Singapore Management Review” 2004, nr 26, s. 45–61; P. Bhawsar, U. Chattopadhyay, *Competitiveness Review, reflections and directions*, „Global Business Review”, 2015, nr 16, s. 665–679.

⁸ L. Zitkus, *New Approach to Regional Competitiveness as instrument of Regional Development*, „European Integration Studies” 2015, nr 9, s. 114–126.

⁹ A. Kasztelan, *Środowiskowa konkurencyjność regionów – próba konceptualizacji*, „Problemy Ekorozwoju”, 2010, nr 5, s. 77–86.

¹⁰ G. Bristow, *Critical Reflections on Regional Competitiveness Theory, Policy, Practice*, „Routledge Studies in Human Geography Book”, 2015, no. 31.

¹¹ R. Huggins, D. Prokop, P. Thompson, *UK Competitiveness Index 2021*, 2021, Nottingham Trent University, <http://irep.ntu.ac.uk> (20.11.2022).

¹² M.E. Porter, *The competitive Advantage of Nations*, New York 1990.

¹³ K. Schwab, *The Global Competitiveness Index*, World Economic Forum, <https://www3.weforum.org>, (20.11.2022).

¹⁴ S. Garelli, *The fundamentals and history of competitiveness*, Lausanne 2014, s. 492–507.

¹⁵ C. Ketels, *Competitiveness Framework*, Dublin 2016.

¹⁶ W przeszłości występował inny sposób rozumienia „pragocentryzmu” związany z niezadowolaniem części mieszkańców ziem wschodnich Czechosłowacji. Stało się to przyczyną nasilających się dążeń do uzyskania autonomii przez Słowaków. Słowakom wydawało się, że wspólna państwowość będzie oparta na zasadzie równości praw obu stron. Tymczasem optyka czeska była inna. W okresie Czechosłowacji występował „skrajny pragocentryzm”, skutkujący narastającym w słowackiej części Republiki poczuciem wykorzystywania przez „bezwzględnych braci Czechów”. Propagowanie „czechizacji” doprowadzało do wzrostu słowackiego poczucia odrębności i dążeń separatystycznych. Zob. R. Kochnowski, *Geneza rozpadu Czechosłowacji*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, 2005, nr 1, s. 154–156; A. Tołysz, *Dwie kolekcje sztuki nowoczesnej Pierwszej Republiki Czechosłowackiej i ich twórcy – Vincenc Kramář i Josef Polák*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo”, 2021, z. 52, s. 27; T. Juchniewicz, A. Ławniczak, *Problemy wynikające z realizacji zasady samostanowienia narodów na przykładzie Czechosłowacji*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”, 2018, t. 18, s. 190.

stołecznych oraz funkcji o znaczeniu metropolitalnym¹⁷. Praga (cz. *Praha*) to prężny środkowoeuropejski ośrodek administracyjny, ekonomiczno-biznesowy (przemysłowy, handlowy, usługowy), naukowy i akademicki, kulturalny i turystyczny o znaczeniu międzynarodowym, dominujący ośrodek władzy politycznej¹⁸. Miasto wyróżnia się pod względem ludnościowym (1,324 mln, stan na 1 stycznia 2020 r.), ekonomicznym i kulturowym w hierarchii osadniczej Republiki Czeskiej. Nadwęławska stolica odbierana jest jako miasto magiczne, klimatyczne, pełne imponujących zabytków i urokliwych zaułków¹⁹. Są zatem racjonalne powody faworyzowania miasta przy podziale środków unijnych. Tym niemniej, w opinii M. Illnera pragocentryzm ma podłoże irracjonalne (emocjonalne) wyrażające się m.in. w „egoistycznej polityce prakskich elit” przejawiającej się m.in. w przejmowaniu funduszy na rzecz stolicy²⁰.

Przekłada się to na różne postrzeganie pozycji stolicy przez samych Czechów. Pozytywny odbiór skali i znaczenia Pragi dotyczy mieszkańców miasta oraz osób spoza Pragi, ale identyfikujących się z krajem lub narodem. Podkreślana jest wówczas niekwestionowana rola Pragi w czeskiej kulturze i gospodarce. Natomiast Czesi spoza stolicy w sposób negatywny postrzegają miasto stołeczne jako ośrodek żyjący kosztem reszty państwa. „Pragocentryzm” przenosi się na nie najlepszy stosunek do mieszkańców stolicy²¹.

Trzeba pamiętać, że zauważalna dysproporcja między stolicą Republiki Czeskiej a pozostałymi miastami tego państwa wynika m.in. z przeszłości. Dla rządu czechosłowackiego oraz władz miasta rozwój Pragi stał się ważnym zadaniem, na które nie szczędzono środków budżeto-

¹⁷ Zob. K.A. Kuć-Czajkowska, *Metropolitan functions of Warsaw, Prague and Budapest* [w:] *Regions of Central and Eastern Europe: Development Processes and Policy Challenges*, red. G. Gorzelak, J. Bachtler, M. Smętkowski, Warsaw–Glasgow 2010, s. 137–156.

¹⁸ D. Tkaczewski, „Narastanie miasta” na przykładzie Pragi. Fenomen i dynamizm czeskiej stolicy w XIX i pierwszej połowie XX w., „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, nr 303, s. 183–184.

¹⁹ Czesi określali stolicę historycznymi (łacińskimi) nazwami: *Praga mater urbium* (Praga matka miast), *Praga Caput Regni* / *Praga Caput Rei Publicae* (Praga Główna Królestwa / Praga Główna Republiki). Z czasem przyjęły się nazwy: *Zlatá Praha* (Złota Praga), *Stověžatá Praha* (Praga o stu wieżach), pieszczotliwa: *Matička Praha* (Mamusia Praga). Zob. D. Tkaczewski, *op.cit.*, s. 184.

²⁰ M. Illner, *The Five Face of „pragocentrism”* [w:] *City and Region*, red. W. Strubelt, G. Gorzelak, Opladen 2007. Za: W. Misiak, *Globalizacja Berlina, Pragi i Warszawy*, Warszawa 2012, s. 78.

²¹ B. Osowski, *Germanizmy leksykalne w gwarze miejskiej Poznania i brneńskim Hantecu*, „*Slavia Occidentalis*”, 2013, nr 70/1, s. 101; T. Siwek, *op.cit.*, s. 532–533.

wych i specjalnych dotacji, a działaniami w tym zakresie zajęła się Państwowa Komisja Regulacyjna. Stworzono ramy skoordynowanego inwestowania firm w rozwój nadweltańskiej stolicy. Miasto pod rządami ludzi świadomych znaczenia *Matička Praha* („Mamusi Pragi”) w historii Czech, Czechosłowacji i Europy zmieniało, rozwijało się, dostosowywało do potrzeb mieszkańców (ich jakości życia) i pełnienia funkcji międzynarodowych²².

Faworyzowanie miasta stołecznego w dostępie do środków UE potwierdzają kolejne okresy finansowania. Przykładowo Praga w okresie 2007–2013 została objęta dwoma unijnymi programami: *Konkurencyjność* i *Adaptacyjność* dofinansowującymi konkurencyjność stolicy i jej rangę w porównaniu do innych stolic UE. Celem pierwszego programu było powiększanie konkurencyjności miasta poprzez eliminację barier rozwojowych, poprawę jakości środowiska, dostępności do usług, transportu i telekomunikacji, a także rozwijanie potencjału innowacyjnego i przedsiębiorczości. Program *Adaptacyjność* służył z kolei dostosowaniu systemu kształcenia do gospodarki opartej na wiedzy i związanym z tym perspektywom rynku pracy. W latach 2007–2013 łącznie z programem *Pomoc Techniczna* stolica Republiki Czeskiej otrzymała wsparcie UE w kwocie 0,42 mld euro. Natomiast w okresie programowania 2014–2020 miasto było objęte jednym programem UE *Praga – biegun wzrostu Czech* z kwotą 201,6 mln euro dotacji²³.

Konkurencyjność układów terytorialnych – ujęcie teoretyczne

Konkurencyjność jest kategorią jakościową, miarą rozwoju i jednocześnie celem utożsamianym z osiągnięciem przewagi konkurencyjnej. Jest wynikiową różnorodnych czynników o charakterze społecznym, gospodarczym, przyrodniczym i kulturowym²⁴. Jest dziedziną teorii ekonomii, która skupia się na determinantach kształtujących zdolność danego obszaru do tworzenia środowiska sprzyjającego generowaniu większej wartości i dobrobytu dla jego podmiotów gospodarczych i mieszkańców niż inne jednostki terytorialne²⁵. Komisja Europejska utożsamia konku-

²² *Ibidem*, s. 532; D. Tkaczewski, *op.cit.*, s. 184, 200.

²³ Szerzej: J. Szafran, *Wdrażanie polityki spójności Unii Europejskiej w Republice Czeskiej w perspektywie programowania 2014–2020*, „Barometr Regionalny”, 2016, t. 14, nr 1, s. 98, 100.

²⁴ A. Aijtabh, K. Momaya, *op.cit.*, s. 45–61; P. Bhawsar, U. Chattopadhyay, *op.cit.*, s. 665–679.

²⁵ S. Garelli, *op.cit.*, s. 492–507.

rencyjność ze zdolnością do kreowania miejsc pracy oraz instytucjonalnymi i politycznymi układami, które tworzą warunki dla wzrostu produktywności, traktowanej jako źródło poprawy dochodów i warunków życia²⁶. Konkurencyjność układów terytorialnych warunkowana jest umiejętnością antycypacji i adaptacji do wewnętrznych i zewnętrznych wyzwań społeczno-gospodarczych²⁷. Regiony konkurencyjne wyróżniają się atrakcyjnością biznesową, wysokim poziomem życia i ładem przestrzennym. Cechuje je koncentracja innowacji, spójność społeczna oraz przewaga w zakresie tworzenia korzystniejszych niż konkurenci warunków funkcjonowania na płaszczyźnie społeczno-gospodarczej²⁸.

Czynniki wpływające na konkurencyjność tworzą katalog wzajemnie powiązanych elementów, dotyczą różnych obszarów wielowymiarowej przestrzeni. Katalog analizowanych cech i mierników umożliwia wyróżnienie poszczególnych wymiarów konkurencyjności. Konkurencyjność gospodarcza skupia się na atrybutach związanych z efektywnym wykorzystaniem zasobów. Jest również utożsamiana z produktywnością oraz kierunkiem i tempem zachodzących przemian gospodarczych²⁹. Siła ekonomiczna regionów tworzona jest na poziomie lokalnym i warunkowana głównie aktywnością ekonomiczną, przedsiębiorczością mieszkańców. Regiony konkurencyjne to jednostki stabilne gospodarczo, a jednocześnie elastyczne i odporne na wahania koniunktury gospodarczej. W wymiarze społecznym podstawę wzrostu konkurencyjności stanowi kapitał ludzki, traktowany jako kategoria demograficzna, która wpływa na podażową stronę rynku pracy, zagospodarowanie przestrzeni oraz koncentrację aktywności gospodarczej. Zmiany ludności o charakterze ilościowym i jakościowym (w wyniku ruchów migracyjnych) mogą wzmacniać lub osłabiać spójność struktur osadniczych, kształtować procesy na rynku pracy oraz rynku dóbr i usług³⁰.

Konkurencyjność w wymiarze innowacji ma fundamentalne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego. Innowacje maksymalizują efektywność, są ukierunkowane na postęp, poprawę warunków życia, redukcję negatywnych zjawisk i ochronę środowiska. Orientacja na technologię, zdolność do tworzenia oraz rozprzestrzeniania innowacji

²⁶ European Commission, *The European Union explained: research and innovation*, Luxembourg 2014.

²⁷ P. Annoni, L. Dijkstra, *The EU Regional Competitiveness Index*, Luxembourg 2019, s. 1–42.

²⁸ L. Zitkus, *op.cit.*, s. 114–126.

²⁹ OECD, *Competitiveness in South East Europe 2021: A Policy Outlook*, Paris 2021.

³⁰ R. Huggins, D. Prokop, P. Thompson, *op.cit.*, s. 122.

warunkuje długotrwałą przewagę konkurencyjną³¹. Zmiany klimatyczne i konieczność ochrony środowiska naturalnego prowadzą do rozszerzenia koncepcji konkurencyjności o wymiar środowiskowy. Konkurencyjność jest w tym obszarze łączona z proaktywnością klimatyczną³², ekofektywnością³³ oraz umiejętnym wykorzystaniem zasobów naturalnych w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego³⁴. Podejście to wpisuje się w założenia teorii rozwoju zrównoważonego, która ma na celu wspieranie gospodarki niskoemisyjnej, bardziej przyjaznej środowisku.

Metoda badawcza

W celu dokonania oceny konkurencyjności regionów poziomu NUTS3 opracowano model, w ramach którego wyróżniono główne wymiary konkurencyjności: gospodarczy, społeczny, innowacyjny i środowiskowy (ryc. 1).

Ryc. 1. Model konkurencyjności

Źródło: opracowanie własne.

Każdy z 4 wymiarów został określony poprzez wskaźniki diagnostyczne, charakteryzujące się odpowiednią zmiennością przestrzenną (minimalny próg współczynnika zmienności na poziomie 10%) oraz odpowiednią wartością informacyjną (tab. 1). Źródło danych empirycznych stanowiły zasoby Eurostatu i Czeskiego Urzędu Statystycznego. W badaniu wykorzystano najbardziej aktualne, dostępne dane (większość dotyczyła 2021 r.).

³¹ R. Wosiek, *Konkurencyjność technologiczna polskiej gospodarki. Stan obecny i perspektywy zmian*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2019, nr 57, s. 230–242.

³² A. Karman, A. Miszczuk, U. Bronisz, *Regional Climate Change Competitiveness – Modelling Approach*, „Energies MDPI”, 2021, nr 14, s. 1–17.

³³ OECD, *op.cit.*

³⁴ A. Kasztelan, *op.cit.*, s. 77–86.

Tab. 1. Wymiary konkurencyjności

Wymiar konkurencyjności	Wskaźniki diagnostyczne
Gospodarczy	x1 – Produkt krajowy brutto (PKB) <i>per capita</i> x2 – Pracujący (udział w pracujących ogółem w kraju) x3 – Stopa bezrobocia rejestrowanego
Spółeczny	x4 – Współczynnik przyrostu naturalnego x5 – Współczynnik migracji netto x6 – Wskaźnik gęstości zaludnienia x7 – Dochód rozporządzalny gospodarstw domowych <i>per capita</i> x8 – Odsetek osób niezdolnych do pracy x9 – Wnioski dotyczące projektów wspólnotowych (na 1 mln mieszkańców)
Innowacyjny	x10 – Zgłoszenia patentowe do EPO (na 1 mln mieszkańców) x11 – Zgłoszenia znaków towarowych UE (na 1 mln mieszkańców)
Środowiskowy	x12 – Szacowane erozje gleby (tony na hektary) x13 – Wydatki nieinwestycyjne na ochronę środowiska (udział w wydatkach krajowych) x14 – Straty w produkcji wody (w %) x15 – Emisje tlenku węgla (tony na km ²)

Źródło: opracowanie własne.

Do budowy zarówno całościowego wskaźnika konkurencyjności, jak i poszczególnych wskaźników cząstkowych w ramach wyróżnionych 4 wymiarów zastosowano metodę Hellwiga, tj. względnych odległości od wzorca³⁵. Aby dokonać niezbędnych obliczeń, wykorzystano poniższe wzory, przy czym wzór (1) został zastosowany dla wskaźników-stymulant, a wzór (2) dla wskaźników-destymulant. Pozwoliło to na przeprowadzenie normalizacji zmiennych (w przedziale od 0 do 100) oraz bezpośrednie zestawienie zmiennych o pozytywnym i negatywnym oddziaływaniu (poprzez konwersję destymulanty w stymulantę).

$$(1) \quad H = \frac{(X_{ij} - X_{i \min})}{X_{i \max} - X_{i \min}} \times 100$$

$$(2) \quad H = \frac{(X_{i \max} - X_{ij})}{X_{i \max} - X_{i \min}} \times 100$$

Gdzie:

X_{ij} – empiryczna wartość i-tego miernika w j-tym regionie

$X_{i \min}$ – najniższa wartość i-tego miernika

$X_{i \max}$ – najwyższa wartość i-tego miernika

³⁵ Zob. Z. Hellwig, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów, ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przeгляд Statystyczny”, 1968, nr 4.

W kolejnym etapie wyliczono wskaźniki dla wymiaru gospodarczego, społecznego, innowacyjnego i środowiskowego. Stanowiły one podstawę dla syntetycznego wskaźnika konkurencyjności, będącego jednocześnie rankingiem regionalnej konkurencyjności czeskich regionów poziomu NUTS3 (tab. 2). Każdorazowo wartości wyliczonych wskaźników zawierały się w przedziale od 0 do 100, przy czym im wyższa wartość wskaźnika, tym lepsza sytuacja jednostki w analizowanym obszarze i wyższa pozycja w zestawieniu.

Tab. 2. Regiony NUTS 3 w Czechach

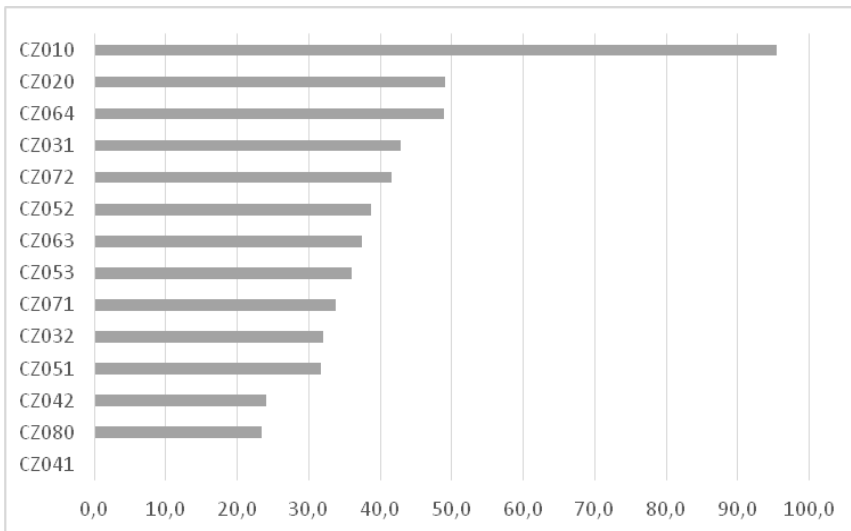
Kod	Nazwa
CZ010	Miasto stołeczne Praga
CZ020	Kraj Środkowoczeski
CZ031	Kraj Południowoczeski
CZ032	Kraj Pilzneński
CZ041	Kraj Karlowarski
CZ042	Kraj Ustecki
CZ051	Kraj Liberacki
CZ052	Kraj Hradecki
CZ053	Kraj Pardubicki
CZ063	Kraj Wysoczyna
CZ064	Kraj Południowomorawski
CZ071	Kraj Ołomuniecki
CZ072	Kraj Zliński
CZ080	Kraj Morawsko-Śląski

Źródło: opracowanie własne.

Wymiary konkurencyjności regionów

W ramach wymiaru gospodarczego niekwestionowanym liderem konkurencyjności zostało miasto stołeczne Praga (CZ010) (ryc. 2). Region ten wyróżniał się bardzo wysokim poziomem PKB *per capita*, znacznie odbiegającym od pozostałych regionów. Wskaźnik sukcesu gospodarczego, za jaki uznawany jest PKB, dwukrotnie przewyższył wartość odnotowaną dla Czech. Miasto stołeczne Praga skupia także ponad 1/5 wszystkich pracujących w kraju. Cechuje je nieznacznie niż-

szy od przeciętnego poziom bezrobocia. Kolejne pozycje w zestawieniu zajęły położony wokół Pragi Kraj Środkowoczeski (CZ020) oraz Kraj Południowomorawski (CZ064), które uzyskały bardzo podobny wynik w rankingu. Regionem o najniższym poziomie konkurencyjności gospodarczej był Kraj Karlowarski (CZ041), cechujący się niekorzystną sytuacją na rynku pracy, tj. najwyższym poziomem bezrobocia spośród wszystkich regionów oraz najniższym udziałem pracujących. W tym przypadku regionalne PKB przypadające na 1 mieszkańca stanowiło 62% PKB *per capita* dla kraju i niespełna 30% wartości dla miasta stołecznego Pragi. W gronie regionów cechujących się najniższym poziomem konkurencyjności gospodarczej znalazły się także Kraj Morawsko-Śląski (CZ080) oraz Kraj Ustecki (CZ042).

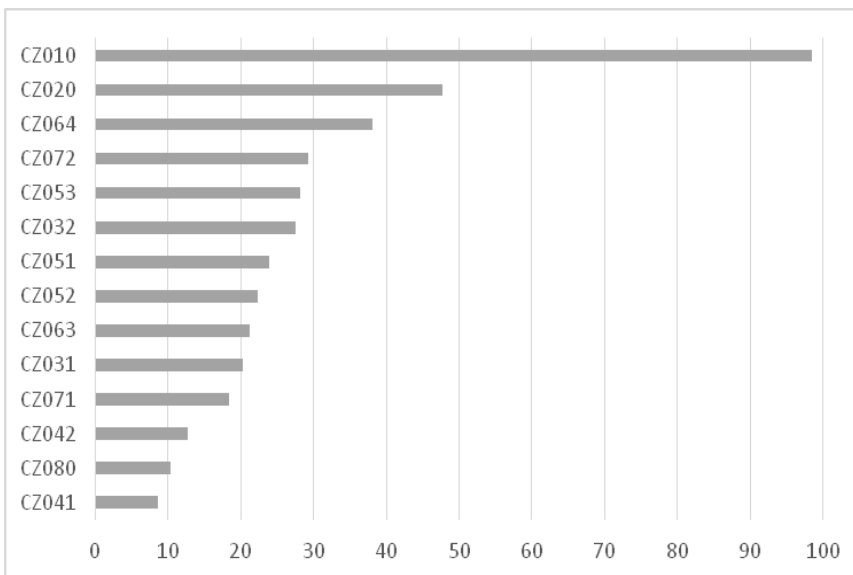

Ryc. 2. Wymiar konkurencyjności gospodarczej

Źródło: opracowanie własne.

Dominacja miasta stołecznego Pragi (CZ010) była także bardzo wyraźnie widoczna w aspekcie konkurencyjności społecznej. Region wyróżniał się pod względem potencjału ludnościowego. Jako jedyny z 14 analizowanych jednostek notował dodatni przyrost naturalny. Cechował go także najbardziej nasilony ruch migracyjny, wzmacniający potencjał demograficzny regionu. Rosnąca liczba ludności przekłada się na jej koncentrację na danym obszarze. W badanym okresie miasto stołeczne Praga charakteryzowało się najwyższym wskaźnikiem gęstości zaludnienia, co niewątpliwie miało wpływ na intensyfikację i natężenie proce-

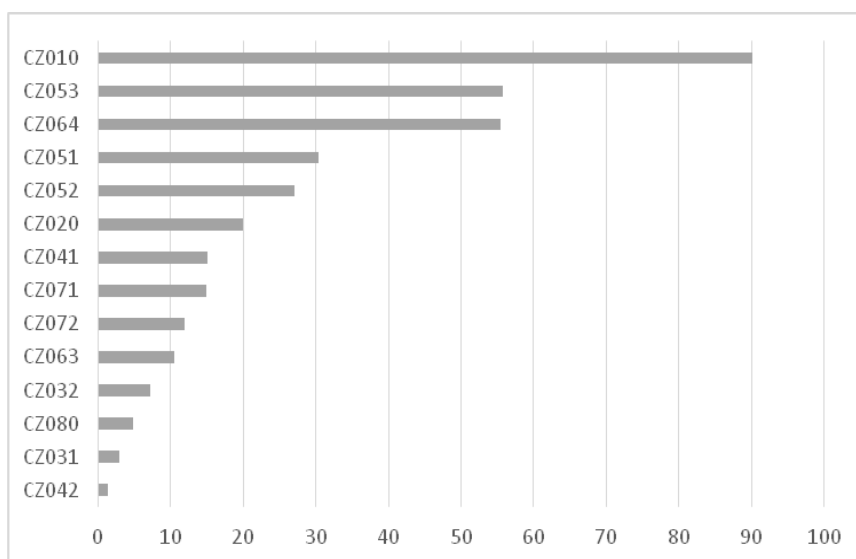
sów gospodarczych. Wyrażało się także w poziomie zamożności oraz ekonomicznych warunków bytowych ludności obrazowanych przez dochód rozporządzalny gospodarstw domowych. Najwyższą jego wartość (*per capita*) odnotowano również dla miasta stołecznego Pragi, jednak w tym przypadku zróżnicowanie przestrzenne wskaźnika było relatywnie mniejsze. Rozwojowi potencjału demograficznego w regionie towarzyszyło jego wzmocnienie, o czym może świadczyć najniższy spośród wszystkich jednostek odsetek osób niezdolnych do pracy oraz najwyższy wskaźnik w zakresie aplikowania o środki wspólnotowe. Drugie miejsce w rankingu konkurencyjności społecznej (podobnie jak w przypadku konkurencyjności gospodarczej) zajął Kraj Środkowoczeski (CZ020), a trzecie Kraj Południowomorawski (CZ064). Oba cechowała korzystna sytuacja demograficzna. W grupie regionów o najniższym poziomie konkurencyjności społecznej znalazły się Kraj Karlowarski (CZ041), Kraj Morawsko-Śląski (CZ080) oraz Kraj Ustecki (CZ042). Pierwszy z nich wyróżniał się szczególnie niekorzystną sytuacją w aspekcie przyrostu naturalnego oraz dochodu rozporzadzalnego. W przypadku Kraju Morawsko-Śląskiego kwestię problematyczną stanowiły migracje oraz odsetek osób niezdolnych do pracy, a Kraju Usteckiego niska aktywność w zakresie projektów UE.

Ryc. 3. Wymiar konkurencyjności społecznej

Źródło: opracowanie własne.

W ramach wymiaru innowacyjnego najwyższym poziomem konkurencyjności wyróżniały się miasto stołeczne Praga (CZ010), Kraj Pardubicki (CZ053) oraz Kraj Południowomorawski (CZ064). Były to regiony charakteryzujące się największą aktywnością w zakresie zgłoszeń patentowych i wzorów towarowych. W grupie obszarów o niskiej konkurencyjności w zakresie innowacji znalazły się, podobnie jak w przypadku pozostałych wymiarów konkurencyjności – Kraj Ustecki (CZ042), Kraj Południowoczeski (CZ031) oraz Kraj Morawsko-Śląski (CZ080). W tym przypadku niewielka działalność innowacyjna może stanowić istotną barierę rozwojową.

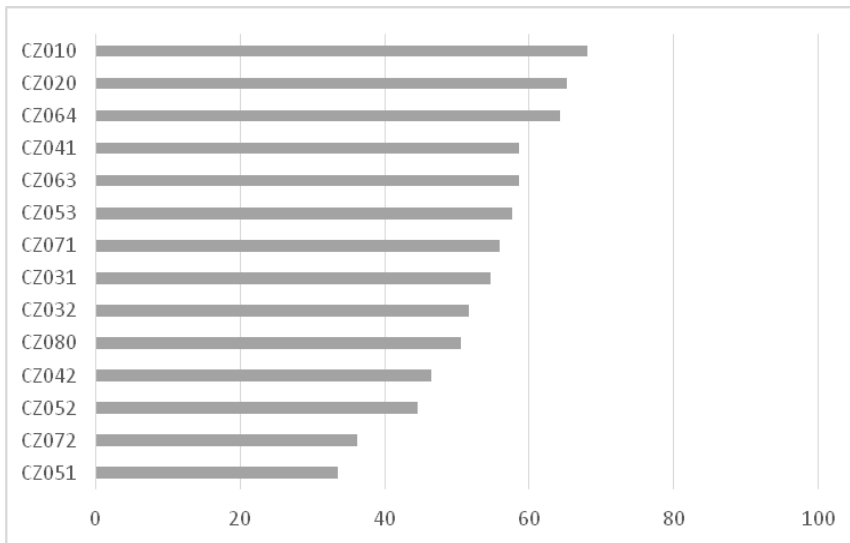

Ryc. 4. Wymiar konkurencyjności innowacyjnej

Źródło: opracowanie własne.

Ranking konkurencyjności środowiskowej cechuje mniejsze zróżnicowanie przestrzenne. W grupie regionów wyróżniających się najwyższym poziomem wskaźnika znalazły się miasto stołeczne Praga (CZ010), Kraj Środkowoczeski (CZ020) i Kraj Południowomorawski (CZ064). Wszystkie trzy jednostki cechował niski poziom erozji gleby, miasto stołeczne Praga wyróżniał najwyższy poziom nakładów na ochronę środowiska, Kraj Środkowoczeski niski poziom emisji tlenku węgla, a Kraj Południowomorawski niski odsetek strat w produkcji wody. Najmniej korzystną sytuację pod względem konkurencyjności środowiskowej odnotowano w Kraju Liberackim (CZ051), Kraju Zlińskim (CZ072) i Kraju

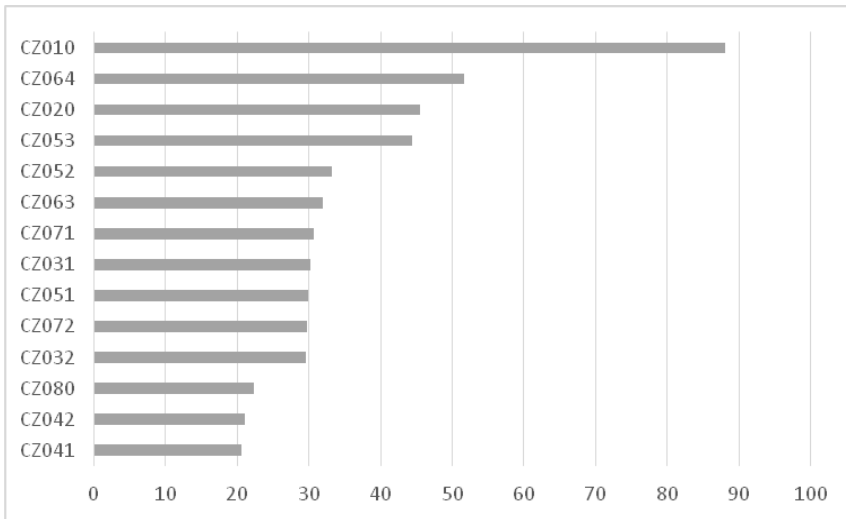
Hradeckim (CZ052). We wszystkich regionach kwestię problematyczną stanowił niski poziom nakładów na ochronę środowiska, dodatkowo w przypadku Kraju Liberackiego i Kraju Hradeckiego zarejestrowano wysoki poziom strat w produkcji wody, a w Kraju Zlińskim konkurencyjność osłabiał wysoki poziom erozji gleby.

Ryc. 5. Wymiar konkurencyjności środowiskowej

Źródło: opracowanie własne.

Analizując sumaryczny wskaźnik konkurencyjności uwzględniający 4 opisane wcześniej wymiary, można zauważyć, iż niekwestionowanym liderem rankingu było miasto stołeczne Praga (CZ010). Warto podkreślić dystans przewagi konkurencyjnej, dzielący stolicę państwa od kolejnego w zestawieniu regionu. Na tle pozostałych jednostek wysokim poziomem konkurencyjności wyróżniały się Kraj Południowomorawski (CZ064), Kraj Środkowoczeski (CZ020) i Kraj Pardubicki (CZ053). Pierwszy z nich znajdował się w czołówce każdego z analizowanych wymiarów konkurencyjności. Kraj Środkowoczeski zajmował wysoką, drugą lokatę w rankingach dotyczących wymiaru gospodarczego, społecznego i środowiskowego, jedynie w przypadku innowacji uplasował się na niższej pozycji. Najniższy poziom konkurencyjności cechował Kraj Karlowarski (CZ041), Kraj Ustecki (CZ042) i Kraj Morawsko-Śląski (CZ080). Są to regiony doświadczające największych wyzwań w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego.

Ryc. 6. Konkurencyjność regionów

Źródło: opracowanie własne.

Zakończenie

Podstawowym wyzwaniem towarzyszącym zmianom we współczesnych gospodarkach są powiększające się dysproporcje między regionami³⁶. Podobnie dzieje się w przypadku Czech, gdzie proces rozwoju jednostek terytorialnych oraz wzrost ich konkurencyjności jest zjawiskiem zróżnicowanym przestrzennie. Jest funkcją różnorodnych czynników o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym, wynikiem położenia geograficznego regionów, dywersyfikacji ich struktur gospodarczych, jakości kapitału ludzkiego i środowiska przyrodniczego. Tradycyjne poziome zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego występuje między zachodnią a wschodnią częścią Czech. Dodatkowo czynnikiem różnicującym jest wertykalna pozycja regionów, tj. jakościowa hierarchizacja centrów regionalnych³⁷. Nie bez znaczenia jest też silna koncentracja firm zagranicznych (bezpośrednich inwestycji zagranicznych) w regionach położonych wzdłuż granicy z Niemcami (głównie Bawarią) i Austrią, gdzie zainwestowali przedsiębiorcy, korzystając z otwarcia granic w ramach UE. Są to lokalizacje m.in. siedzib największych firm,

³⁶ K. Rosomacha, *Sytuacja Republiki Czeskiej w kontekście rozwoju regionalnego po roku 2000*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2013, nr 296, s. 317.

³⁷ M. Illner, *Czech...*, s. 210–228.

skutkujące koncentracją usług produkcyjnych. W trudnej sytuacji były (i niekiedy nadal pozostały) regiony będące bastionami przemysłu ciężkiego, które w okresie transformacji zmuszone zostały do radykalnej restrukturyzacji i zdywersyfikowania działalności gospodarczej. Konieczność konkurowania sprawia, że regiony o zróżnicowanej strukturze gospodarczej mają dużo większe możliwości rozwoju niż regiony wąsko wyspecjalizowane³⁸.

Celem artykułu była ocena porównawcza czeskich regionów poziomu NUTS3 w zakresie ich konkurencyjności rozumianej jako wynikowa 4 wymiarów: gospodarczego, społecznego, innowacyjnego i środowiskowego. Badanie konkurencyjności miało pomóc w weryfikacji tezy o zasadności koncentracji polityki rozwojowej (szczególnie w zakresie wydatkowania środków UE) w mieście stołecznym Praga, jako regionie o najwyższym potencjale. Występująca asymetria rozwojowa, będąca czynnikiem wzmacniającym pragocentryzm, znalazła potwierdzenie w danych empirycznych. Miasto stołeczne jest niekwestionowanym liderem regionalnej konkurencyjności, deklasującym pozostałe regiony, szczególnie w wymiarze gospodarczym, społecznym i innowacyjnym³⁹.

W państwie, w którego strukturze regionalnej występują duże dysproporcje rozwojowe, jednostki bardziej konkurencyjne wyróżniają się lepszą sytuacją w sferze społecznej, gospodarczej czy poziomie życia mieszkańców. Jednostki terytorialne znajdujące się w trudniejszej sytuacji nie są zdolne do konkurowania i w ten sposób stają się regionami słabiej rozwiniętymi. W efekcie dochodzi do polaryzacji przestrzennej i nadmiernej dywergencji społeczno-gospodarczej. W Republice Czeskiej dominująca pozycja Pragi powoduje narastanie dysproporcji w poziomie rozwoju między pozostałymi regionami. Wykorzystane w badaniu wskaźniki ukazują skalę tych różnic. Zjawisko pogłębiania dysproporcji między czeskimi regionami – jak się wydaje – w najbliższym czasie będzie się nasilać, niezależnie od prowadzonej polityki regionalnej⁴⁰.

Bibliografia

- Aiginger K., Vogel J., *Competitiveness: from a misleading concept to a strategy supporting beyond GDP goals*, „Competitiveness Review”, 2015, nr 25.
Annoni P., Dijkstra L., *The EU Regional Competitiveness Index*, Luxembourg 2019.

³⁸ J. Blažek, *Czynniki...*, s. 42, 49, 51.

³⁹ *Ibidem*, s. 42; K. Rosomacha, *Wpływ czynników społeczno-gospodarczych na konkurencyjność Pragi*, „Biblioteka Regionalisty”, 2012, nr 12, s. 149, 153; J. Szafran, *op.cit.*, s. 95.

⁴⁰ K. Rosomacha, *Wpływ...*, s. 160.

- Błażek J., *Czynniki i kierunki rozwoju regionalnego Republiki Czeskiej podczas transformacji i w okresie przedakcesyjnym*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2004, nr 2.
- Błażek J., *Regional Development and Regional Policy in Central East European Countries in the Perspective of EU Enlargement* [w:] *Geography Societal Transformation in the Czech Republic*, red. M. Hampl, Prague 1999.
- Błażek J., Ihlíř D., *Theories of Regional Development: outline, classification, review (in Czech)*, Prague 2002.
- Bristow G., *Critical Reflections on Regional Competitiveness Theory, Policy, Practice*, „Routledge Studies in Human Geography Book”, 2015, no. 31.
- European Commission, *The European Union explained: research and innovation*, Luxembourg 2014.
- Garelli S., *The fundamentals and history of competitiveness*, Lausanne 2014.
- Hellwig Z., *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów, ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, „Przegląd Statystyczny”, 1968, nr 4.
- Huggins R., Prokop D., Thompson P., *UK Competitiveness Index 2021*, 2021, Nottingham Trent University, <http://irep.ntu.ac.uk> (20.11.2022).
- Illner M., *Czech Regions Facing European Integration* [w:] *Central Europe in Transition. Towards EU Membership*, red. G. Gorzelak [et. al.], Warsaw 2001.
- Illner M., *The Five Face of „pragocentrizm”* [w:] *City and Region*, red. W. Strubelt, G. Gorzelak, Opladen 2007.
- Juchniewicz T., Ławniczak A., *Problemy wynikające z realizacji zasady samostanowienia narodów na przykładzie Czechosłowacji*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”, 2018, t. 18.
- Karman A., Miszczuk A., Bronisz U., *Regional Climate Change Competitiveness – Modelling Approach*, „Energies MDPI”, 2021, nr 14.
- Kasztelan A., *Srodowiskowa konkurencyjność regionów – próba konceptualizacji*, „Problemy Ekorozwoju”, 2010, nr 5.
- Ketels C., *Competitiveness Framework*, Dublin 2016.
- Kochnowski R., *Geneza rozpadu Czechosłowacji*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, 2005, nr 1.
- Kuć-Czajkowska K.A., *Dlaczego jest tak dobrze, skoro jest tak źle – aglomeracyjna aktywność integracyjna samorządów w Czechach i Polsce*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, 2023 (w druku).
- Kuć-Czajkowska K.A., *Metropolitan functions of Warsaw, Prague and Budapest* [w:] *Regions of Central and Eastern Europe: Development Processes and Policy Challenges*, red. G. Gorzelak, J. Bachtler, M. Smętkowski, Warsaw–Glasgow 2010.
- Misiak W., *Globalizacja Berlina, Pragi i Warszawy*, Warszawa 2012.
- OECD, *Competitiveness in South East Europe 2021: A Policy Outlook*, Paris 2021.
- Osowski B., *Germanizmy leksykalne w gwarze miejskiej Poznania i brneńskim Hantecu*, „Slavia Occidentalis”, 2013, nr 70/1.
- Porter M.E., *The competitive Advantage of Nations*, New York 1990.
- Rosomacha K., *Sytuacja Republiki Czeskiej w kontekście rozwoju regionalnego po roku 2000*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, 2013, nr 296.
- Rosomacha K., *Wpływ czynników społeczno-gospodarczych na konkurencyjność Pragi*, „Biblioteka Regionalisty”, 2012, nr 12.
- Schwab K., *The Global Competitiveness Index*, World Economic Forum, <https://www3.weforum.org> (20.11.2022).

- Siwek T., *Podziały wewnętrzne w Republice Czeskiej*, „Przegląd Geograficzny”, 2010, t. 82, z. 4.
- Szafran J., *Wdrażanie polityki spójności Unii Europejskiej w Republice Czeskiej w perspektywie programowania 2014–2020*, „Barometr Regionalny”, 2016, t. 14, nr 1.
- Tkaczewski D., „*Narastanie miasta*” na przykładzie Pragi. Fenomen i dynamizm czeskiej stolicy w XIX i pierwszej połowie XX w., „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, nr 303.
- Tołysz A., *Dwie kolekcje sztuki nowoczesnej Pierwszej Republiki Czechosłowackiej i ich twórcy – Vincenc Kramář i Josef Polák*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zabytkoznawstwo i Konserwatorstwo”, 2021, z. 52.
- Wojnicki J., *Demokracja lokalna w Czechach* [w:] *Demokracja lokalna w państwach Europy*, red. I. Bokszczanin, A. Mirska, Warszawa 2014.
- Wosiek R., *Konkurencyjność technologiczna polskiej gospodarki. Stan obecny i perspektywy zmian*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2019, nr 57.
- Zákon č. 347/1997 Ústavní zákon o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- Zitkus L., *New Approach to Regional Competitiveness as instrument of Regional Development*, „European Integration Studies”, 2015, nr 9.

“Prague is considered to be the “most...” – competitiveness of regions in the Czech Republic in the context of praguecentrism

Abstract

The aim of the article was to compare NUTS3 level regions in the Czech Republic in terms of their competitiveness understood as an outcome of the four following dimensions: economic, social, innovative and environmental. The study of competitiveness was intended to verify the thesis of the legitimacy of concentrating development policy (especially in terms of spending EU funds) in the capital city of Prague as the region with the highest potential, providing the greatest guarantees of their effective use. In the article, using the Hellwig method (i.e. relative distances from the benchmark), an empirical analysis of regional competitiveness was carried out. The occurring developmental asymmetry was confirmed by empirical data. Prague is the leader outclassing the other regions in economic, social and innovative dimensions. In a country with significant developmental disparities, disadvantaged units are unable to compete and thus become underdeveloped regions. Praguecentrism therefore causes the increase in development divergence in the Czech Republic. This phenomenon will grow, regardless of the regional development policy.

Keywords: competitiveness, praguecentrism, Prague, regions, the Czech Republic